

DOI: 10.7596/taksad.v5i2.516

İtalya'nın Milli Birlik Sonrasında Osmanlı Devleti ve Balkan Siyaseti

Suat Zeyrek¹, Metin İlhan²

Öz

İtalya, milli birliğini kurduktan sonra Balkan Savaşı'na kadar Osmanlı Devleti'ne karşı takip ettiği politikalarında sık sık değişiklikler yapmak zorunda kalmıştı. İtalya'nın siyasi birliğini 1870 gibi çok geç tarihlerde kurması sömürgecilikte geç kalmasına neden olmuştu. Fakat birleşik İtalya yeni bir küresel güç olarak ortaya çıkıyordu. Bu güç yeterli olmasa da dengeleri değiştirecek gelişmeleri hızlandırdı. İtalya kısa bir süre içinde sömürgecilik arayışında Almanya'dan sonra dikkate alınır bir ülke oldu. Özellikle Almanya ile birlikte diğer batılı devletleri yeni stratejiler izlemeye zorladı. İtalya ilk sömürge girişimine Habeşistan'la başlamış ancak bu bağımsız devletin koloni haline getirilmesi mümkün olmadı. 1882'de ise Üçlü İttifak Antlaşması ile Avrupa siyasetinde kendine bir yer edinme arayışına girdi. Kuzey Afrika ve Balkanlar'da genişleme yollarını aramaya başladı. Bu makalede İtalya'nın Osmanlı topraklarına yönelik takip ettiği politikalarda Avrupalı devletlerin desteğini nasıl kolaylıkla sağladığı ve hedeflerine ulaşması süreci üzerinde durulacaktır.

Anahtar Kelimeler: İtalya birliği, Üçlü İttifak, Trablusgarp, On İki Ada, Boğazlar, İtalya, Osmanlı İmparatorluğu.

¹ Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi, Avrasya Enstitüsü, szeyrek92@hotmail.com.

² Dr., Araştırmacı, metinilhan@gmail.com.

Italy's Politics in the Balkans and the Ottoman Empire after National Unity

Abstract

Italy frequently had obliged to change its policy against Ottoman Empire after setting up the national unity until the Balkan War. The setting up of Italy's political unity in a very late date like 1870 caused it to be late in colonialism. But United Italy was emerging as a new global power. Even if this power was not sufficient, it accelerated the developments changing the balances. In a short time, Italy had become a considered country in the seeking of colonialism after Germany. Italy with Germany forced other western states to follow new strategies and began the first colonial enterprise with Ethiopia, but this independent country has not been able to become colonize. Italy undertook to gain a place in European politics with the Treaty of Triple Alliance in 1882. It began looking for the spreading ways in North Africa and the Balkans. In this article, I focus on that how Italy easily acquired the support of European states through its politics of territory of Ottoman Empire and process of attaining its objective.

Keywords: Italian Union, Triple Alliance, Tripoli, Dodecanese, Straits, Italy, Ottoman Empire.

Giriş

İtalya'nın yeniçağ başlarında bölünmüş siyasi yapısı Fransa ile İspanya'nın hakimiyet mücadelesine neden oldu. Fransa'nın yenilip geri plana düşmesiyle yarımadaya İspanya hakim oldu. İspanya'nın İtalya'daki hakimiyeti 200 yıldan fazla sürdü. XVIII. yüzyıl başlarında İspanya'da yaşanan Veraset Savaşları (1701-1713) sonucunda İtalya'da zayıflayan İspanyol hakimiyeti yerini Avusturya Habsburgları'na bıraktı ve 1797'ye kadar İtalya'da Avusturya hakimiyeti hüküm sürdü. Fransız İhtilali'nden sonra İtalya, Napolyon Bonapart'ın hedefi haline geldi. Buna karşı çıkanlar olsa da İtalya seferine çıkan Napolyon, Avusturya'nın hakimiyetine son verdi. Direktuvar'ın emriyle Napolyon burada planlı bir istila hareketi takip etmiş ve şehir devletlerini tek tek ele geçirmiştir. Halkı doğrudan karşısına almamış ve

Fransız askerinin zahire ihtiyacını zorla değil, taleple karşılamıştır.³ Böylelikle yaklaşık 300 yıl sonra İtalyan şehir devletlerinin millî ve siyasî bütünlüğünü kolaylıkla sağlanmış oldu. Napolyon 1802’de kurduğu İtalya’nın devlet başkanı da oldu. Ancak 1815’te Napolyon rejiminin sona ermesinden sonra İtalya yeniden Avusturya’nın hakimiyetine girdi. İtalya’da 1815’ten sonra 1870 yılına kadar uzanan bir mücadele dönemi başlamış oldu. Bu süreçte Avrupa’daki siyasi çalkantılar ve değişimlerin de etkisiyle milli birlik duyguları gelişmeye başladı.

Kont Cavour ve Garibaldi’nin birleştirdiği İtalya Piyemonte etrafında birlik haline gelmişti. İtalyan birliği dış güçlerin istediği gibi bir konfederasyon olmamış, birleşik bir İtalya krallığı şeklinde kurulmuştu. Risorgimento’dan⁴ sonra İtalya siyaseti genel olarak, “O tutti, o nessuno”, (İtalya’ya bir yer verilmelidir) şeklinde oluşmaya başladı. Bu yeni durum Avrupa’da yeniden farklı kombinezonlara neden oldu. Yeni İtalyan Krallığı, büyük ölçüde III. Napolyon’un katkısıyla olmakla birlikte Piyemonte Başbakanı Kont Cavour’un eseridir. Avrupa sistemini etkilemiş bu yeni birliği Avusturya hiç istemedi. İtalya, XX. yüzyıla doğru toplumsal ve ekonomik dengesizliğin en çok kendini gösterdiği bir ülke durumundaydı. İtalya’nın kuzeyi ile güneyi arasında derin bir gelişmişlik farkı vardı. Bu gelişmişlik farkı, farklı bir kültürel yapı da oluşturmuştu.⁵ Ülkeyi yönetenlerin en büyük derdi bölgesel farklılığı gidermek olduğu için, ilk etapta yayılmacı bir politika uygulamaktan uzak kaldılar. Sömürgeciliğin ulaştığı boyutların, sanayileşmenin sonucuna bağlı olması İtalya’ya yeni ufuklar açtı. Afrika dışında yatırım ve ticaretini Balkan ülkelerine yoğunlaştırmaya başladı. İtalya’nın her ne kadar Balkanlara yönelik yakın ilgisi artsa da, İtalya en yakın müttefiki durumunda olan Almanya’dan uzaklaşmaya başladı. Zaten Almanya, Avusturya’nın Balkanlardaki nüfuzunu kabul etmiş adeta bölgeyi ona bırakmıştı. Bölge üzerinde Avusturya-İtalya çatışmasına doğru bir gidiş başlamıştı. Diğer taraftan Balkanlarda dil ve din ayrılıklarının neden olduğu temelde ise toprak ve vergi sorunlarının halkı isyan noktasına getirdiği milliyetçi ayaklanmalar başlamıştı. Önce Yunanistan bağımsız olmuş, bunu 1878’de Sırbistan, Romanya ve Karadağ’ın bağımsızlığı takip etmiştir. Bulgaristan’a ise muhtariyet tanınmıştır. Balkanlardaki Osmanlı hakimiyeti sona ermek üzeredir. İtalya bu durumda kendine bir yer aramaktadır.

³ Mehmed Alizade İkbâl, **İtalya Tarihi**, Cildi Sani, Tashih Aziz Efendi, İskenderiye t.y., s. 101-102.

⁴ Risorgimento: İtalya’yı birleştirmeyi amacıyla 19. yüzyılda ortaya çıkan ideolojik, siyasi ve edebi akımdır.

⁵ İlber Ortaylı, **Osmanlı İmparatorluğu’nda Alman Nüfuzu**, Alkim yay., İstanbul 2005, s. 24.

Fransa'nın Tunus'u 1881'de işgal etmesinden sonra bölgede devre dışı kalan İtalya, Almanya ve Avusturya-Macaristan İmparatorlukları ile yapılan müzakerelerde bazı isteklerinin kabul edilmesiyle beraber Üçlü ittifaka dâhil olmuştu. Almanya ve Avusturya'nın kabul ettiği şart şuydu: *“Bu iki ülkeden birinin ya da ikisinin Osmanlı Devleti'nin o zaman ki toprak bütünlüğünün korunmasının imkânsız hale gelmesi durumunda, bu devletin topraklarının bir bölümünü işgal etmek zorunda kalmaları durumunda, birbirlerine danışarak bir “karşılıklı telafi” yolunu güvenceye almalarını öngörüyordu”*. Bu nedenle İtalya-Avusturya anlaşması On iki adayı kapsamakta, Kuzey Afrika konusuna ise değinmemektedir. Bu iki devletin Osmanlı Devleti'nin parçalanma sürecinin devamını planladıkları ve artıklarından pay kapma niyetinde oldukları çok açıktır.⁶ İtalya Başbakanı Crispi, siyasi birlik sonrası politikaların tespitinde çok önemli bir isimdir. Trablusgarp'ın işgal edilmesi düşüncesi Crispi'ye ait bir proje olup 1891'de görevden alınmasından dolayı gerçekleşmemiştir.

İtalya'nın Osmanlı Devleti'ne yönelik politikası diğer batılı devletlerden farklı bir katılım politikasıdır. İtalya'yı diğer devletlerden ayrı tutmak gerekir. Batılı devletlerin Şark politikalarında İtalya'nın da bir rolü vardır fakat bu rol belirleyici değildir. İtalya'nın Trablusgarp, Arnavutluk ve Balkan politikalarıyla Osmanlı'nın çöküşünün hızlanmasında yüzeysel anlamda bir etkisi olmuş ve kısa vadede bir rol oynamıştı. İtalya'nın mali sorunlarının ve niyetlerinin Osmanlı topraklarında daha sonra da Milli Mücadele yıllarında Anadolu'da halledilemeyeceği gerçeği de açıktı. Bu tamamen İtalyan diplomatlarının bir beceriksizliği idi.⁷ İtalya bununla birlikte Batılı güçlerin Osmanlı karşıtı politikalarında onların yanında bulunma konusunda ısrarcı olmuş ve Osmanlı Devleti'nin çöküş sürecinde her türlü katkıyı sağlamaktan uzak durmamıştı. İtalya, Düyûn-u Umûmiye İdaresine katılan altı devletten biri oldu. Daha da önemlisi Girit isyanları sırasında adada bulunan batılı devletlerin donanmaları yanında İtalya'nın da donanması vardı. İtalya, buradan halka ilan ettikleri bir beyanname ile Girit'e muhtariyet verildiğini ilan etmişlerdi.⁸ Bu oldu-bitti ile Girit'te yeni fiili bir durumun oluşması sağlanmıştı. Girit sorununa çözüm kapsamında Osmanlı karşıtı Rus politikalarına bütün Avrupa devletleri karşı olmasına rağmen İtalya

⁶ Timothy W. Childs, **Trablusgarp Savaşı ve Türk - İtalyan Diplomatik ilişkileri (1911-1912)**, (Çev. Deniz Berktaş), Türkiye İş Bankası Yayınları, İstanbul 2008, s. 1-2.

⁷ R.J. Bosworth, “İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu”, Editör Marian Kent, **Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler**, (Çev. Ahmet Fethi), Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1999, s. 60-61.

⁸ Ayşe Nühket Adıyeke, **Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)**, TTK, Ankara 2000, s. 178.

destek vermişti.⁹ Nitekim Girit'e Rusya'nın isteği ile atanan Prens Georges'e İtalya da destek verdi. Ada'daki Müslümanların fanatik Rumların şiddetinden korunmak yönündeki talepleri konusunda kayıtsız kalmıştı.

İtalya'nın Osmanlı Devleti aleyhine yayılma isteği Rusya'nın desteğini sağlamasıyla güç kazanmaya başlamıştı. İtalya, Osmanlı ile ilişkilerin 1910-1911 yıllarında bozulmasından sonra büyük güçlerin yardımını ve müdahil olmamasını istedi. Rusya ile Racconigi Antlaşması imzalayarak desteğini sağladı. Fransa'da 1911 Eylülünde 1902'deki İtalyan-Fransız Antlaşması'na sadık kalacağını onayladı.¹⁰ Almanya, Rusya ile Balkanlar konusunda karşı karşıya gelmek istemiyordu. Ancak Trablusgarp'ın işgalinin mutlak surette olacağı vurgusuna rağmen, bunun geçici bir süre ertelenmesi ve Osmanlı'nın çöküşünü hızlandıran davranışlardan kaçınılması gerektiği politik bir vurgu haline gelmekteydi. Osmanlı'ya karşı ihtiyatlı politikayı sürdüren İtalya o an için savaşı yöntemlerden uzak durmakta ve Kuzey Afrika'da nüfuzunu artırıcı politikalara ağırlık vermekteydi. Osmanlı'da kamuoyu, Meşrutiyet'le birlikte etkin bir propaganda kaynağı olarak basın devreye girmesini gördü. Osmanlı basını, dış ve iç tehditler karşısında ümit verici bazı faaliyetler başlatmıştı. Çünkü İtalya'nın işgal öncesinde sömürgeciliğe bir kılıf olarak Medeniyet misyonu vurgusu yapması oldukça anlamlıdır. Bu çabaların İtalyan milliyetçiliğinin yükseliş gösterdiği zamanlara denk gelmesi, ayrı bir önem kazanmaktadır. İtalyan milliyetçiliği, Trablusgarp ve Bingazi hedefi için Tanrı'nın İtalyan milletine bahsettiği bir "arz-ı mev'ud" olarak bakılmaktaydı. Amaç İtalyan milletini sömürge savaşının dışında bırakmamaktır.¹¹ Trablusgarp için Vatikan da devreye girmiş ve büyük sermaye ile Kuzey Afrika'da bir İtalyan bankası olarak, Banco di Roma, büyük yatırımlar yapmaya girişmişti. Katolik rahiplerin misyonuyla faydalı yatırımlar marifetiyle gerçek ve faydalı medenileşme vurgusu daha çok yapılmaya başlanmıştı. İtalya'da Trablusgarp'ın işgalinin psikolojik hazırlığına yeni bir şey daha eklenmiş ve iki kitap birden yayınlanarak olayın fikri temelleri de atılmış oluyordu. Bunlar; Corradini'nin "L'Ora di Tripoli" (Trablusgarp Zamanı) ve Giuseppe Piazza'nın "La Nostra Tera Promessa" (Vaat

⁹ Adıyeke, a.g.e., s. 209.

¹⁰ A.C. Avetyan, **Russko-Germanskije Diplomatičeskie Otnoşeniya: Nakanune Pervoy Mirovoy Voyny 1910-1914**, Nauka, Moskva 1985, s. 101.

¹¹ İsrail Kurtcephe, **Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)**, TTK, Ankara 1995, s. 12.

Edilmiş Toprağımızdır.)¹² Bu kitaplarda Trablusgarp'ın işgal vakti geldiğine ve bu toprakların Romalılığına ısrarla vurgu yapıldı.

1. İtalya'nın Arnavutluk Politikası

İtalya'nın Balkanlara ilgisini artıran önemli bir gelişme daha vardı. İtalyanlar, Adriyatik denizini bir iç deniz haline getirmek istiyordu. Bu amaçla, Otrant Boğazı'na hakim olan Avlonya limanı ve gerisindeki Güney Arnavutluk hinterlandını ele geçirmek istiyordu. İtalya'nın bu hedefi Adriyatik denizi sahillerinde İtalya'nın konumunu, Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'na karşı ve Osmanlı zararına tahkim etmek ve genişletmek hedefini doğurmuştu.¹³ Aynı zamanda Arnavutlar, Osmanlı Devleti'nin Balkanlar'da kalan tek dayanakları idi. Arnavutların çıkardığı anarşi İtalya'nın hem destelediği hem de beklediği bir durumdu. Karadağ Kralı'nın kızı İtalya kralı ile evlenmişti. Kralın kayın biraderi de Sırbistan kralı olmuştu. Bu akrabalık bağı, İtalya'nın Karadağ'daki etkisini artırmıştı. İtalya, Balkanlar'daki bu iki devletle elele çalışmaktaydı. İtalya'nın bütün siyaseti fırsat bulduğunda Trablusgarp'ı işgal etmek ve ortaya çıkacak karışıklıktan yararlanarak Osmanlı Avrupası'nın Arnavutluk kısmında yerleşmekti. İtalya bunun için gerekli olan en önemli desteği Rusya'dan almıştı. Osmanlı'yı Arnavutluk topraklarında rahat bırakmamak ve devamlı güçlükler çıkarmak, İngiltere'nin de işine gelmekteydi. Evvelce Makedonya'da oynanmış olan facia, şimdi de Arnavutluk'ta tekrar ediliyordu. İtalya'nın, bu politikasını güçlendirmek için Karadağ'a bir takım silah ve cephaneyi ithal etmeye başladığı görülüyordu.¹⁴ Yapılan tahkikat sonucu İtalya'dan gelen silahların kaçakçılık yoluyla İşkodra'ya sokulduğu, bunu da İtalya'nın himaye ettiği anlaşılmıştı. Bu silahlar öncelikle Katolik Arnavutlara dağıtılmaktaydı.¹⁵

Batılı devletler ise Arnavutluk karışıklıkları sırasında Karadağ'ın bitaraf olmasını, aksi takdirde bundan doğacaklardan mesul olacağını ihtar etmişlerdi.¹⁶ İtalya, Karadağ'ın teklifini

¹² R.J. Bosworth, **a.g.m.**, s. 67; Suat Zeyrek, **Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Sebepleri**, İ.Ü. SBE, Basılmamış Doktora Tezi, 2012, s. 122.

¹³ Hans Rohde, **Asya İçin Mücadele Şark Meselesi**, (Çev. Nihat), Askeri Matbaa, İstanbul 1932, s. 46.

¹⁴ **BOA. HR.SYS**, Dosya no: 141, Gömlek no: 30, Lef: 5-1 (12 Mart 1912) Rakuza'ya gelen yolcular tarafından haber verilmesinden sonra bu silahların Karadağ'a mı yoksa İşkodra'ya mı sevk edildiği konusunda bir tereddüt oluşmuştu. Bundan dolayı bir tahkikat yapılması istenmişti. Aslında silahlar nereye giderse gitsin İtalya'nın Balkanlar'da hedefi ile ilgili gerçeği değiştirmeyecekti.

¹⁵ **BOA. HR.SYS**, Dosya no: 141, Gömlek no: 30, Lef: 2-2. (20 Nisan 1912).

¹⁶ **BOA. BEO**, Dosya no: 3873, Gömlek no: 290424. Lef: 2. (10 Nisan 1912).

kabul etmeyerek, onu Arnavutluk konusunda dışarıda tutmaya çalışırken 1911 Arnavutluk olaylarında bazı isyancılarla temas halindeydi. Berat Mebusu İsmail Kemal Bey'in kâtipliğini yapan Alasonya'lı Kazım Kokuş'un, Alasonya'daki İtalyan konsoloshanesindeki tercümanı ile bir kahvehanede uzun uzadıya görüşmeleri tespit edilmişti.¹⁷ İtalya'nın, Balkanlar'da hiç boş durmayarak Karadağ hükümetini kullanmaya devam ettiği ve Malisörleri¹⁸ büyük bir ihtilal yapmak için önemli bir kuvvetle hazırladığı anlaşılıyordu.¹⁹

İtalya'nın Arnavutluk üzerindeki politikasını, gayr-i resmi olarak Garibaldi yürütüyordu. Garibaldi, 1910 ilkbaharda Arnavutluk'ta karışıklıklar çıkarmak için, İtalya'da gönüllü müfrezesi teşkili teşebbüsünde bulunduğu Roma Sefareti'nin tetkikatından anlaşılıyordu.²⁰ Bu tehlike üzerine Kosova, Yanya, İşkodra ve Selanik vilayetleri uyarılmıştı.²¹ Said Paşa ilgili valiliklere gönderdiği tezkerede Garibaldi'nin Arnavutluk'a geçme fikrinden vazgeçtiği ancak bazı çetelerin Osmanlı topraklarına geçmiş olmasından dolayı azami teyakkuz halinde olunmasını istemişti.²² İtalya hükümeti, Garibaldi türü girişimleri şiddetle bastıracağını hatta Amiral Garelli komutasında bir donanma hazırladığını ilan etmişti²³ Ancak bütün engellemelere rağmen Arnavutluk'a gidecek ilk kafilenin bu hafta içinde yola çıkacağı haber alınmıştı.²⁴ Bütün engellemelere rağmen Garibaldi, İtalya'da 4 bin kişilik bir kuvveti toplama cesaretini de gösterebiliyordu.²⁵ Garibaldi'nin amacı Arnavutluk'un İtalya için Balkanlar'da bir merkez olmasını sağlamaktı. Bunun için İtalya'da Arnavutları desteklemek maksadıyla kampanyalar düzenlenmişti. Hatta Arnavutluk'a yardım amacıyla iki komite bile kurulmuştu. Bu komitelerden biri Arnavutluk için gönüllü toplamak işini yürütüyordu.²⁶ Arnavutlar, İtalya'nın dış politikasında âdete bir mihenk taşıydı.

Çünkü İtalya'da binlerce Arnavut yaşıyordu. İtalya'nın uyguladığı iki yüzlü politika “Yunanistan ve İtalya'daki Arnavutların Makedonya milliyetçiliği olur da, Arnavut milliyetçiliği olmaz mı?” sorusunu sormalarına yol açıyordu. İtalya himayesinde kurulacak bir

¹⁷ **BOA. DH.SYS**, Dosya no: 82, Gömlek no: 1, Lef: 23. (Korfu Şehbenderliğinin 27 Mart 1912 tarihli yazısı)

¹⁸ Malisör, Arnavutların en cesur olanlarına verilen addır.

¹⁹ **BOA. DH.SYS**, Dosya no: 141, Gömlek no: 25 (15 Şubat 1912).

²⁰ **BOA. DH.SYS**, Dosya no: 68, Gömlek no: 11 (25 Şubat 1910 tarihli Hariciye Nezareti'ne gönderilen telgraf).

²¹ **BOA. DH.SYS**, Dosya no: 68, Gömlek no: 11 (11 Mart 1910).

²² **BOA. DH.SYS**, Dosya no: 68, Gömlek no: 11 (15 Mart 1910 tarihli Sadrazam Said Paşa'nın tebliği).

²³ **BOA. BEO**, Dosya no: 3890, Gömlek no: 291719. (6 Mayıs 1911) Sadaretin yazısına “bir iki vapur izamı” şeklinde bir not düşülmüş olduğuna göre İtalya'nın aldığı önlemlerin yeterince inandırıcı olmadığı anlaşılmaktadır.

²⁴ **BOA. DH.SYS**, Dosya no: 68, Gömlek no: 11 (23 Nisan 1910 tarihli Selanik, Manastır, Kosova ve Yanya vilayetlerine gönderilen şifre).

²⁵ **BOA. BEO**, Dosya no: 3865, Gömlek no: 289852 (6 Mart 1911).

²⁶ Bilgin Çelik, **İttihatçılar ve Arnavutlar**, Büke Yayınları, İstanbul 2004, s. 408.

Arnavutluk İtalya'nın Adriyatik'teki konumunu güçlendirecekti.²⁷ Osmanlı Hükümeti, İtalya'daki bu tür gelişmelere kayıtsız kalmamış ve İtalya'daki Arnavutların faaliyetlerinin önlenmesi için girişimlerde bulunulmasını istemişti. Bir yandan da İtalya'nın Paris elçisi Arnavutluk'a gitmek üzere İtalya'da gönüllüler yazıldığı şeklindeki duyumlara İstanbul'da inanılmamasını ümit ettiğini söylüyordu. Ayrıca Garibaldi'nin ülkesinde itibarı olmadığını, bu yüzden etrafında hiç kimseyi harekete geçiremeyeceğini ifadeyle, Türk hükümetini rahatlatmak istiyordu.²⁸ Bununla beraber İtalya'da çıkan "*Curnalya İtalya*" gazetesi, İtalya'dan Arnavutluk'a gidecek gönüllülerin birlikte gitmeyerek, münferiden gideceklerini yazmıştı böylece dikkat çekmeleri önlenecekti.²⁹ İtalya, Türk hükümetini rahatlatmak için ihtilalci Garibaldi fırkasının Arnavutluk sahiline çıkmalarını önlemek için sahilleri tarassudat altına aldığı şeklinde bilgiler veriyordu.³⁰ İtalya'nın bazı endişeleri de vardı. İtalya'dan gitmek için yazılan gönüllülerden bazılarının Osmanlı tarafına gitme ihtimalleri Garibaldi'yi gönüllü yazımında tereddüde düşürmüştü.³¹

İtalya Balkanlar'da öncelikli tehdit olarak Avusturya'yı görmeye başlamıştı. Henüz Trablusgarp gibi sınır ötesi nüfuz alanı pratiğe dönüşmediği için İtalya'daki aşırı uçlar Balkanlar'da Avusturya'nın varlığına son vermenin öncelikli olduğu düşüncesindeydiler.³² Fakat İtalya hükümetinin üçlü ittifak grubunu devam ettirme kararlılığı buna engel olmuştu. Almanya'nın da amacı üçlü ittifakı devam ettirmek olduğu için, hem İtalya'nın hem de Avusturya'nın Osmanlı hâkimiyet alanlarına yönelik bir tecavüzü önlemek gibi bir teşebbüsü yoktu. Buna rağmen İtalya'da Arnavutluk için iki komite faaliyet halindeydi. Komitenin biri propaganda yapmak ve isyana para bulmak için yardım topluyor, diğer komite ise gönüllü kaydıyla meşgul oluyordu.³³

Balkanlar'daki kaotik durum, batılı devletlerin dış politikalarında kısa vadeli değişikliklere ve gel-gitlere neden olmaktaydı. Çünkü Osmanlı ile doğrudan bir savaşı göze

²⁷ William M. Sloane, **Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar**, Nesnel Yayınları, İstanbul 2008, s. 114; Zeyrek, **a.g.t.**, s. 123.

²⁸ **BOA. HR.SYS**, Dosya no: 153, Gömlek no: 13 (19 Mayıs 1911).

²⁹ **BOA. BEO**, Dosya no: 3865, Gömlek no: 289852, Lef: 1 (6 Mart 1910).

³⁰ **BOA. BEO**, Dosya no: 3890, Gömlek no: 291719 (3 Mayıs 1911 tarihli Bahriye Nazırı namına Müsteşar Rüstem Bey'in gönderdiği suret).

³¹ **BOA. BEO**, Dosya no: 3868, Gömlek no: 290058 (15 Mart 1911 tarihli Dâhiliye, Harbiye ve Bahriye Nezaretlerine gönderilen suret).

³² Zeyrek, **a.g.t.**, s. 124; Childs, **a.g.e.**, s. 39. Eğer İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal için verdiği nota değişik yollarla bertaraf edilebilseydi Balkan Savaşı'ndan önce bir Avusturya-İtalya savaşı meydana gelebilirdi. Bunu İngiltere de destekleyebilirdi. Üçlü İttifak grubu böylelikle dağıtılabilirdi.

³³ **BOA. DH.SYS**, Dosya no: 68, Gömlek no: 11. (3 Temmuz 1911 tarihli Hariciye Nazırı namına müsteşarı tarafında Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgraf).

almak daha büyük sorunların başlangıcı olabilirdi. İtalya, daha önce Osmanlı'nın Bosna'nın ilhakından dolayı Avusturya'ya karşı ekonomik yaptırımlar uygulamasının sonucunu görmüştü. İtalya, bunun etkisiyle Arnavutluk'taki olaylarda doğrudan bir desteğin oluşmasını önlemek için, Arnavutluk'a silah ve gönüllü sevkini yasaklamıştı.³⁴ Aslında Arnavutluk konusu İtalya için karmaşa halinde idi. Çünkü Arnavutluk'a Avusturya'nın da yakın ilgisi sorunu bir kördüğüm haline getirdi. Her iki ülke 1900-1914 arasında ciddi bir şekilde Arnavutlarla yakından ilgilendiler. İtalyan uzmanlar Arnavutluk alfabetisiyle de ilgilendiler.³⁵ Görüldüğü gibi İtalya için Arnavutluk politikasında belirsizlikler giderilmiş değildi. Tutarsız politikaları Balkan Savaşı'nda ve sonrası dönemde de devam etmiştir. Doğrudan İtalyan hükümeti desteklemese de Garibaldi örgütü Balkan Savaşı'nda Osmanlı ordusuna karşı asi Arnavutların yanında yer almıştır.

2. Trablusgarp'ın işgali

Mısır, İngilizlerin elinde, Cezayir ve Tunus da Fransızların işgali altındaydı. Trablusgarp ise Kuzey Afrika'da hâkimiyeti kaybedilmeyen tek topraktı. İtalya'nın Trablusgarp'la yakından ilgilenmesi üzerine Osmanlı Devleti çok erken tarihlerde tedbirler almaya başladı. Yeni silahlar gönderilmiş, ahali teşvik edilerek milli mahalli bir teşkilatın Trablusgarp'ta kurulması kararı alınmıştı. Böylelikle yerel unsurlar fiilen yönetime katıldılar. Osmanlı Devleti Mısır ve Tunus arasındaki Trablusgarp için bir dizi askeri düzenlemeler getirdi.³⁶ Osmanlı Devleti bir yandan Fransa ile görüşmeler yapıyor, bir yandan da Şehzade Yusuf İzzeddin Efendi'yi Roma'ya göndermişti. Bu ziyarette Trablusgarp'taki İtalyan konsolosu da bulundu. Uzun zamandan beri anlaşmazlıklar yaşanmakla birlikte, bu anlaşmazlıkların bir savaşa dönüşebileceğini en azından Türk tarafı hiç beklemiyordu.³⁷ Ancak İtalya Dışişleri Bakanı Tittoni, İzvolski ile görüşmesinde İtalya'nın Trablusgarp ve Sirenayka bölgeleri üzerindeki emellerinden bahsetmiş ve Rus tarafı da bu öneriye itiraz etmemişti.³⁸ İtalya ve Rusya'nın ortak amaçları Avusturya-Macaristan'ın ilerlemesini önlemektir. Rusya için önemli olan Boğazların güvenliğini sağlamak, İtalya'nın hedefi ise

³⁴ Childs, **a.g.e.** s. 46.

³⁵ R.J. Bosworth, **a.g.m.**, s. 74.

³⁶ Suat Zeyrek, **Meşrutiyet: Osmanlı'da Birlikte Yaşamak Ya Da Birlikte Dağılmak**, Kitabevi, İstanbul 2013, s. 88.

³⁷ Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, 5, Yeditepe, İstanbul 2009, s. 520.

³⁸ Y.V. Luneva, **Bosfor i Dardanelly**, Kvadriga, Moskova 2010, p. 61.

Adriyatik sahilinde yayılcı hedefini gerçekleştirmektir.³⁹ İtalya öncelikle dikkatleri Balkanlara çekmek için Yunan, Arnavut, Sırp ve Bulgarlardan oluşan bir birliğin kurulmasını önerdi. Diğer taraftan boğazların Rusya dâhil batılı devletlerin kontrolüne geçmesinde bir sakınca görmemişti. Hiç beklenmedik bir şekilde Rusya bu öneriye sıcak bakmadı. Çünkü o da İtalya'nın daha fazla büyümesinden rahatsızdı. Türk-İtalya savaşı İngiltere ve Fransa gibi batılı devletlerin Ortadoğu'daki menfaat çatışmalarının bir parçası idi.

İtalya'nın Balkanlar'daki gelişmelerin nasıl sonuçlanacağını endişe ile beklemesi Trablusgarp'ın ne zaman işgal edileceğiyle ilgili olarak çelişkili açıklamalar dolaşıyordu. Aslında Türk-İtalya Savaşı, Agadir Olayı'nın önemli sonuçlarından biriydi. Fransız ordularının Fas'a girmesiyle Alman hükümeti Algeciras Antlaşması'nın bozulduğunu ve imtiyaz talep ettiğini bildirdi. 18 Haziran'da 1911'de Alman Panterleri Agadir'e demir attığında İtalyan yöneticiler bu durumdan yararlanarak 1902'deki Fransız-İtalyan Antlaşması'nı devreye soktular. Antlaşmaya göre İtalya, Fransa'nın Fas'a girmesine itiraz edemeyecek, Fransa ise İtalya'nın Trablusgarp'a ve Sirenayka'ya girmesine itiraz edemeyecekti.⁴⁰ İtalya'nın 14 Eylül 1911 gibi çok geç bir tarihte bile, henüz kararı kesinleşmemişti. İtalya'yı endişelendiren nokta, Osmanlı'ya saldırıldığı takdirde, Balkanlar'ın da harekete geçmesi ve Avrupa güçlerinin birbirine düşmesi ihtimali idi. Tabii İtalya'nın Avrupa kamuoyunu bir oldu-bitti karşısında bırakmak gibi bir düşüncesi de olabilirdi. İtalya'nın bu kararsız davranışları karşısında Rusya'nın Paris elçisi İzvolskii, İtalyanlara Trablusgarp'a müdahalenin, "*Osmanlı Devleti'nin dağılmasına neden olmayacak ve dolayısıyla Avrupalıların Balkanlara müdahalesini gerektirmeyecek biçimde*" yapılmasını tavsiye etmişti.⁴¹ İtalya, böylece Avrupa'nın desteğini açık ve gizli almış görünüyordu. İtalya, bir yandan Bulgaristan'la ittifak arayışında bulunarak Osmanlı üzerindeki Avrupa'nın baskısını artırmak istiyordu. İtalya, ilkbaharda Balkanlar'da çıkması muhtemel karışıklıklardan da medet umuyordu.⁴² Zaten Balkan hükümetlerinin, Türk-İtalyan Savaşı'nın sonucuna göre davranıp Rumeli'de tahkikatta buldukları sefaret raporlarından anlaşılıyordu.⁴³

İtalya, önce Almanya'nın daha sonra da Rusya'nın Trablusgarp'ı işgal etmesine engel olmama güvencesine rağmen açıktan işgale girişmeyerek, 24 Eylül 1911 tarihinde Avrupa'nın

³⁹ Luneva, *ibid.*, p. 85.

⁴⁰ Luneva, *ibid.*, p. 93.

⁴¹ Childs, *a.g.e.*, s. 61-62; Zeyrek, *a.g.t.*, s. 125.

⁴² **BOA. BEO**, Dosya no: 3991, Gömlek no: 299319 (17 Ocak 1912 tarihli Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen mahrem yazı).

⁴³ **BOA. BEO**, Dosya no: 3991, Gömlek no:299373, Lef: 2 (17 Ocak 1912).

önemli merkezlerine gönderdiği abartılı raporlarda Trablusgarp'taki İtalyan vatandaşlarının fanatik hareketlerin patlak vermesi endişesiyle karşı karşıya kaldığını söylemek zorunluluğunu duymuştur.⁴⁴ İtalya basını da, işgal için hükümeti kışkırtmakta ve Trablusgarp Valisi ve komutanı olan İbrahim Paşa'nın görevinden uzaklaştırılmasını istemekteydi.⁴⁵ İtalyan basını 1911 yılının Eylül ayından itibaren, Osmanlı karşıtı yayınlarını öylesine artırmıştı ki Roma'daki elçi Seyfettin Bey, İtalya Dışişleri Bakanı San Giuliana'dan gazetelerdeki haberlerin yalanlanmasını istemişti. İtalya bunu kabul etmediği gibi 28 Eylül 1912'de Osmanlı'ya ultimatoma gönderdi. Ültimatoma Osmanlı'nın Trablusgarp'ı ve Sirenayka'yı huzursuzluk ve fakirlik içinde bulundurduğunu ve Türk yönetiminin İtalyan tesislerine zarar verdiğini bildirdi. Bu durumu engellemek için gerekli önlemlerin alınması gerektiğini öne sürdü. Osmanlı Hükümeti ultimatoma kabul etmedi ve savaş başladı. Rusya savaşı Osmanlı'ya karşı kullanıp boğazları donanma için açtırmaya çalıştı. İzvolski durum ile ilgili olarak 26 Eylül 1911'de Dışişleri Bakanlığı geçici yöneticisi A.A. Neratov'a "Süregiden olaylardan kendi özel çıkarlarımız için en büyük faydaları alma zamanı geldi" demiştir.⁴⁶

İtalyan işgalinin başlangıcından itibaren Britanyalı çevreler durumu İtalya'yı Üçlü İttifak'tan atmak için kullanmaya çalıştı. Fakat Londra'da E. Grey, durumla ilgili olarak, "*Ne bizim, ne Fransa'nın şu anda İtalya'ya karşı hareket etmememiz çok önemli*" demiştir.⁴⁷ Grey 1911 Ağustosunda askeri açıdan olmasa da İtalya'ya diplomatik destek vereceğini ifade etmişti.⁴⁸ Önce Fransa tarafsızlığını ilan etmiş daha sonra İngiltere ve 8 Ekim'de de Rusya savaşan taraflara tarafsızlıklarını bildirdiler. Rusya'nın Afrika'da çıkarlarının olmaması bu kararı almasında daha etkili olmuştu. Bundan sonra Balkanlar'daki hareketleri için daha uygun bir zemin oluştu. İtalya'nın işgal kararı verdiğinde Osmanlı Devleti'ne destek çıkabilecek hiçbir devlet görünmüyordu. Hatta Paris'teki İtalyan elçisi Tittoni İzvolski'ye Üçlü İttifak'ın özel bir metin olduğunu, Almanya ve Avusturya-Macaristan'ın İtalya'ya Trablusgarp'ta tam bağımsız hareket özgürlüğü sağlamak zorunda olduklarını bildirdi.⁴⁹

⁴⁴ Childs, **a.g.e.**, s. 68. Şarl Velay, 1911'de Almanya'nın Trablusgarp'ta yerleşmeye hazırlanmakla meşgul olduğunu, buraya iktisadi bir merkez olarak baktığını, ticari gemiler için buranın bir kömür istasyonu olması için İstanbul'a yeniden teklifte bulunduğunu söylemektedir. Bu tehlikeyi keşfeden İtalya'nın birden bire müdahale ettiği görüşündedir. Almanya bu olay karşısında sessiz kalmayı tercih etmiştir. Çünkü üçlü ittifakın geleceğini tehlikeye atmak istememiştir. Bkz. Şarl Velay, **Anadolu'nun İstikbali ve Akdeniz Meselesi**, (Mütercim Yusuf Ziya), Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı, Dersaadet 1329, s. 41.

⁴⁵ Yusuf Hikmet Bayur, **Türk İnkılâbı Tarihi, 1911 Başından Balkan Savaşına Kadar**, C.II, Kısım.I, TTK, Ankara 1991, s. 76.

⁴⁶ Luneva, **ibid.**, p. 93.

⁴⁷ Luneva, **ibid.**, p. 94.

⁴⁸ Avetyan, **ibid.**, p. 102.

⁴⁹ Avetyan, **ibid.**, p. 102.

İngiltere karşı gruptan olmakla birlikte Grey, “*En önemli nokta ne İngiltere’nin ne de Fransa’nın İtalya’ya engel olmamalarıdır*” diyordu. Padişah Mehmet Reşat da, II. Wilhelm’e işgali durdurması yönünde ricada bulunsa da bir sonuç alamamıştı.⁵⁰ Almanya işi ağırdan almakla birlikte Berlin’de, Türk-İtalyan Savaşı sıcak karşılanmadı. İstanbul’daki Alman elçisi arabuluculuk teklif etti ve kendi hükümetine İtalya’nın uygun teklifleri üzerinde düşünülmesini bildirdi. Almanya dâhil batılı devletler Trablusgarp’ta bir savaşın olmaması değil daha çok savaşın yerel kalması, Balkanlar’a ve Ortadoğu’ya yayılmasını engellemekti.⁵¹ Balkan Yarımadası’nda ayrıca İngiltere ve Almanya’nın Yunanistan’da, Almanya ve Rusya’nın da Romanya’daki pozisyonlarını güçlendirme rekabeti vardı. Bunun dışında koalisyon içinde de Avusturya-Macaristan ile İtalya’nın Arnavutluk için, Fransa ve Rusya’nın Osmanlı Devleti için emelleri vardı. Balkanlar’da ayrıca sermaye ve finans olarak da rekabet vardı. Yunanistan’da İngiliz ve Fransız; Bulgaristan’da Alman, Avusturya, Fransız ve Rus; Sırbistan’da Fransız ve Rus rekabeti vardı.⁵² Zaten Balkan devletlerinin savaş malzemeleri teminini Fransız Schneider Krezo ile Alman Kruppa firmaları yapıyordu.

Hâlbuki bu tarihlerde Osmanlı’nın Üçlü İttifak’ta temayülü tenkit edilecek noktaya gelmişti. Hasan Basri Bey, “*Üçlü ittifaka temayülü muzır görüyorum. Hükümeti o sebeple tenkit ediyorum. Coğrafyaya bakalım, tarihimiz gösteriyor ki, bizim o tarafa temayülümüz tabii değildir. Bizim faidemizle neticelenmez. Almanya’ya memluk olacak derecede temayül gösterilmesini istemiyorum*” diyerek eleştirmişti.⁵³ İtalya, daha da pervasızca davranarak savaşı yayma tehdidinde bulunmuştu. Osmanlı Devleti’nin direnme kabiliyeti, İtalya’nın planlarını değiştirmektedir. İtalya’ya önemli bir destek te Karadağ’dan gelmişti. Karadağ’ın Arnavutluk’u birlikte istila etmek ve diğer Balkan devletleriyle bir askeri işbirliği kurma teklifine, İtalya pek sıcak bakmamıştı. Çünkü İtalya’nın bütün tarafsız devletlerle iyi geçinme ve taahhütlerine bağlı kalma mecburiyeti vardı. Karadağ, aynı teklifi Avusturya’ya da götürmüştü.⁵⁴

⁵⁰ Childs, **a.g.e.**, s. 74. Osmanlı, dış politikada 1911 ve 1912 yılları arasında üçlü itilaf ve üçlü ittifak tarafından hiçbir zaman sahiplenilmemiş aynı zamanda dışlanmış bir dönem geçirmiştir.

⁵¹ Avetyan, **ibid.**, p. 103-104.

⁵² Luneva, **ibid.**, p. 127.

⁵³ **MMZC**, Devre: 1, İnikad:83, cilt.5, Sene.3, s. 447-448. (6 Nisan 1327/19 Nisan 1911). Hasan Basri Bey mütalaasını şöyle bitirmişti: “*Menfaatimiz itibarıyla temayül edecek ciheti İngiltere’de görüyorum, Fransa’da görüyorum. Şahsi mütalaam olarak söylüyorum, bugün ben bir Osmanlı-İngiliz ittifakı tecelli etsin istiyorum*” demişti. Bkz. **Aynı eser**, s. 448.

⁵⁴ Childs, **a.g.e.**, s. 88; Zeyrek, **a.g.t.**, s. 126.

İtalya'nın pervasızca işgali karşısında, Osmanlı boş yere dost arıyordu.⁵⁵ Rusya savaşın Balkanlar'a sirayetinden medet bekliyordu. Bununla birlikte Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov'un Duma'da, Osmanlı'nın Balkanlar'da yapması lazım gelen ıslahatı acilen yapması gerektiği konusunda dostane tavsiyeleri olmuştu.⁵⁶ Savaşın bir ilhaka dönüşmesiyle birlikte, Almanya'nın Osmanlı'ya karşı daha olumlu bakmaya başladığı görülüyordu. Çünkü savaşın yansımaları Balkanlar'da kendini hissettirmeye başlamıştı. Bu savaş, İtalya'nın çıkarları ve Osmanlı toprak bütünlüğü açısından Avrupa'nın barış ve istikrarını da tehdit etmeye başlamıştı. Aynı zamanda İtalya'nın sivil halka uyguladığı büyük zulüm de, Osmanlı Devleti'ni harekete geçirmişti. Batılı devletlerden İtalya'nın zulmünü protesto etmeleri istendiğinde sadece Almanya, o da Osmanlı Devleti üzerindeki yoğun çıkarlarının hatırıyla İtalya'ya Trablusgarp'ta silahlı çatışmadan kaçınması tavsiyesinde bulunmuştu.⁵⁷ Ancak Almanya, İtalya'nın maksatlarını bildiği halde hiçbir karşı itiraz ileri sürmemişti. Almanya ile Avusturya'nın tavırları, doğrudan Üçlü İttifak antlaşmasının bir sonucuydu.⁵⁸ Paris'in tavrı, biraz da İngiltere'ye bağlıydı. Buradan Fransa'nın Roma nezdinde bir baskıda bulunmayacağı anlaşılıyordu. Osmanlı Devleti, bu yalnızlık çerçevesinde boğazları kapatma tehdidinde bulunmuştu. İtalya'nın buna karşı girişimi sert olmuş ve boğazları abluka altına alacağını açıklamıştı. Avusturya, bu teşebbüse tepki göstermezken Rusya bu durumu tarafsız ülkelerin ticari gemilerine yönelik bir müdahale olarak değerlendirmiş ve bunun 1871 Londra Antlaşması'nın ihlali olduğunu kesin bir dille ifade etmiştir.⁵⁹ Osmanlı Hükümeti, 1,5 milyon vatandaşının hukukunu tehlikeye atmak niyetinde olmadığını, donanmasını Trablus'ta toplayacağı ve İtalya bu toprakları terk edinceye kadar ilânihaye savaşın devam edeceği iradesini göstermişti.⁶⁰

Osmanlı Devleti, İtalya karşısında İngiltere ile bir ittifak yapmak konusunda birçok defa girişimde bulunmuş ancak sonuç alamamıştı. Çünkü Giollina, 25 Temmuz 1911'de Sir Grey'e Trablusgarp'a el koymak ve istilayı hedef aldıklarını bildiren bir tebliğde bulunması

⁵⁵ İşgal sırasında İtalyan askerlerinin söylediği şarkılar aslında bütün işgalci milletlerin askerlerinin içlerinden geçen şeylerdi. İmparatorluğun mirasını paylaşmaktan başka bir amaçları yoktu. Şarkı sözlerine bakınca daha iyi görülecektir. “*Gemiler bizi bekliyor. Boğaziçi'ne ayak basmak için. Ve biz karaya çıktığımızda Türkler kaçacak. Ve sultanın kadınları da bize kalacak.*” Bkz. Childs, **a.g.e.**, s. 297.

⁵⁶ **Şeyhülislam Cemalettin Efendinin Hatırat-ı Siyasiyesi**, Dersaadet 1336, s. 31.

⁵⁷ Childs, **a.g.e.**, s. 100.

⁵⁸ Mahmut Muhtar Paşa, **Maziye Bir Nazar, Berlin Anlaşması'ndan Harbi Umumi'ye Kadar Avrupa ve Türkiye-Almanya Münasebetleri**, Ötüken, İstanbul 1999, s. 133. Almanya'nın açıkça bir destek vermemesine rağmen Çarıkov 25 Ocak 1912'deki mektubunda Sazanov'a Almanların Osmanlı hükümetine destek vererek hükümette etkili olmak istediklerini bildirdi. Bkz. Avetyan, **ibid.**, p. 111.

⁵⁹ Childs, **a.g.e.**, s. 104-105; Zeyrek, **a.g.t.**, s. 127.

⁶⁰ **BOA. MV**, Dosya no:162, Gömlek no: 90. (17 Mart 1912).

karşısında, İngiltere bunu “*fazlasıyla iyi karşılamaya mazhar*” bulmuştu.⁶¹ İtalya’nın bütün hesabı, işgal sürecini kısa sürede tamamlamaktı. İmparatorluğun Türklerden oluşan bölgelerin dışındaki halkın işbirlikçi olmasını sağlamaktı. Fakat Trablusgarp Arap halkı, İtalyanlara yardım etmeyerek Türklerin önderliğindeki direnişe tam destek vermişlerdi. Trablusgarp Savaşı, kısa sürede bir müdafaa savaşına dönüşmüştü. Savaşın uzaması ihtimali İtalya tarafında “*savaşın sonu yakın görünmüyor*” şeklinde raporlara girmişti.⁶² Hatta krala sunulan raporun sonunda “*Osmanlı Devleti’nin Balkanlar’da yeni ve kaçınılmaz gelişmeler patlak verinceye kadar elimizde silah beklememiz gerekebilir*” deniliyordu.⁶³ İtalya bir yandan da, boğazların muhasarasını gündeme getirmişti. Bu konuda İtalya’nın en büyük desteği İngiltere idi. Fakat İngiliz Hükümeti devamlı olarak bu konudaki iradesini geciktiriyordu. Türk hükümeti, İngiltere’nin tavrından istifade eden İtalya’nın Osmanlı Devleti’ni zor durumda bırakması halinde, “*neticesi hükümetçe bir takım teklifat ve müşkilat-ı dai olabilir*” denilmiştir.⁶⁴ Henüz 1911 Aralık’ında İtalyan işgalinin Trablus’tan 17 km kadar ilerleyebilmiş olması, mücadelenin ne kadar çetin geçeceğini de gösteriyordu. İtalya bunun üzerine Trablusgarp’taki ilerlemesi durunca, Adriyatik sahiline yöneldi ve Arnavutluk sahilindeki Preveze limanını bombaladı.⁶⁵ İtalya, bir taraftan tarafsız devletlerin müdahale tekliflerine direnirken, diğer taraftan da Üçlü İttifak’ın yenilenmesinin şartlarını hazırlıyordu. İtalya’nın bundan amacı, Avusturya’nın Balkanlar’daki genişlemesini engellemektir.⁶⁶ İtalya’nın bir taraftan da Trablusgarp’taki emeline ulaşmak için Karadağ Hükümeti vasıtasıyla Rumeli’de geniş bir ihtilal çıkarmak amacıyla, Malisörlere yardım edeceği ve önemli bir kuvveti de Bar iskelesine çıkarmak için çaba sarf ettiği İpek Mutasarrıflığı’nın ışıyla anlaşılıyordu.⁶⁷ Türk Hükümeti’nin İtalya’nın bu kararlılığı karşısında, Rusya’ya yakınlaşmaktan başka çaresi kalmıyordu. Fakat hükümet, Hünkâr İskeleyi Antlaşması şartlarında olduğu gibi bir yakınlaşma istemiyordu. İngiltere’nin ancak menfaatlerini zedeleyecek karışıklıkların doğması halinde müdahale edeceğini kesin bir dille açıklaması üzerine, Osmanlı Devleti harekete geçmişti. Rusya, ticaretinin yüzde 37’si boğazlar yoluyla yapıldığı için bu savaşın boğazlar üzerinde bir tasarrufa yol açmaması Rusya açısından çok önemliydi.

⁶¹ M.Muhtar Paşa, **Maziye Bir Nazar**, s. 132.

⁶² Childs, **a.g.e.**, s. 109.

⁶³ Childs, **a.g.e.**, s. 109.

⁶⁴ **BOA. BEO**, Dosya no: 3969, Gömlek no: 297667 (28 Kasım 1911).

⁶⁵ Avetyan, **ibid.**, p. 104.

⁶⁶ Childs, **a.g.e.**, s. 112; Zeyrek, **a.g.t.**, s. 128.

⁶⁷ **BOA. HR.SYS**, Dosya no: 141, Gömlek no: 25 (31 Ocak 1912 tarihli Dâhiliye Nezareti’nin Hariciye Nezareti’ne gönderdiği yazı).

İtalya, ifade edilen ortam içerisinde 29 Eylül 1911'de Trablusgarp'ı işgal eder. İşgal başladığında Osmanlı Devleti, asker planlamasını henüz gerçekleştirememiştir. Subay sayısı zaten yeterli değildi. Trablusgarp ve Bingazi'de bulunan bağımsız Osmanlı tümeni de işgale hazırlıksız yakalandı. Tümenin bir kısım askeri dağıtılmış ve sayısı azaltılmıştı. Osmanlı Deniz Kuvvetleri'nin Trablusgarp'taki durumu ise kara birliklerinden farksız değildi. İtalyanlar karşısında mücadele edebilecek durum yoktu.⁶⁸ Osmanlı Devleti'nin belki de en büyük hatası İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal edeceğini ön görememiş olmasıdır. Bu öngörüsüzlük zaten asker sayısının azaltılmasından da anlaşılmaktadır.

Savaş başlayınca Osmanlı Devleti'nin, Trablusgarp'a asker göndermesi de olanaksız bir hale geldi. Ege Denizi'nde hissedilir ölçüde bir İtalyan varlığı mevcuttu. Deniz yolu neredeyse kapalı idi. Kara yolu ise imkânsızdı. Osmanlı'nın Trablusgarp ile kara bağlantısı mevcut değildi. Bu durumda yardım konusu sadece gizli yapılabilenlerle sınırlı kalabildi. Osmanlı, içerisinde Kolağası Mustafa Kemal'in de bulunduğu sayısı çok az bir kısım subayları ve silahları gizlice göndermenin ötesinde bir şey yapamadı. Ancak bu sınırlı olanaklar bile İtalyanlara karşı oldukça etkili oldu. İtalya işgalin uzaması karşısında son derece tedirgin oldu ve Osmanlı üzerinde baskı kurma yolunu seçti.⁶⁹ Büyük devletleri Osmanlı üzerinde baskı kurmaya davet eden bir yöntem ile Trablusgarp'ı sorunsuz almayı deneyen İtalya bunda da başarılı olamadı. Bunun üzerine Osmanlı Devleti'ni farklı bir yoldan hizaya getirmeyi denedi. Buldukları yöntem ise Çanakkale ve İstanbul'a donanma göndermekti. Osmanlı'nın Çanakkale Boğazı'nı torpille kapatması üzerine bu durum da gerçekleşmedi. İtalya bu sefer rahatlıkla yapabileceği bir yöntem seçerek On İki Ada'yı işgal etti. Osmanlı, içte ve dışta aleyhte meydana gelen gelişmeler üzerine bu durumu kabullenmek zorunda kaldı. İtalya ile imzalanan Ouchy Antlaşması ile Trablusgarp ve On İki Ada İtalyanlara bırakıldı.⁷⁰ Özellikle Balkanlar'da meydana gelen karışıklıklar Osmanlı Devleti'ne geri adım attırmıştır. Trablusgarp'ın kaybedilmesinde bir yönüyle Balkanlar'da Osmanlı aleyhine oluşmuş olan ve kısa sürede sıcak çatışma potansiyeli barındıran olayların etkisi büyüktür.

3. On iki Ada'nın işgali

⁶⁸ Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, **1911-1912 Osmanlı İtalyan Harbi Ve Kolağası Mustafa Kemal**, (Yayına Hazırlayan: Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüd Başkanlığı), Ankara 1985, s. 25-28.

⁶⁹ Fahir Armaoğlu, **19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1997, s. 639-640.

⁷⁰ Armaoğlu, **a.g.e.**, s. 640-643.

Osmanlı Hükümeti'nin boğazları kapatarak batılı devletleri yanına çekme ve böylelikle İtalya üzerinde nüfuz kurma girişimi başarılı olmamıştı. Fakat Avrupa'yı endişelendiren sorunlar yok değildi. Avrupa'yı endişelendiren en önemli nokta ise Trablusgarp sorununun Balkanlar'da kontrol edilemez boyutlarda bir çıkmaza girme durumuydu. Nitekim bunun belirtileri de ortaya çıkmış ve Karadağ, Osmanlı Devleti'nden bazı toprak taleplerinde bulunmuştu. Avusturya hükümetinin akıllı politikası sayesinde Balkanlarda olası bir erken kriz önlenmişti. Avusturya, Balkanlar'daki rolünü artırırken diğer taraftan İtalya'nın Balkanlar'daki rolünü sınırlamaya çalıştığı görülüyordu. Balkanlar'daki statükonun devamı konusunda İtalya ile Sırbistan arasında da bir mutabakat vardı.⁷¹ Nitekim İtalya bu mutabakatın bir sonucu olarak Sırbistan'dan mubayaa ettiği yük hayvanlarını Trablusgarp'a göndererek, işgalde Sırbistan'ın da desteğini sağlamıştı.⁷² Balkanlar üzerinden başlayan Avusturya-İtalya rekabeti üzerine İtalya hükümeti, diplomatik yalnızlığından kaygı duymaya başladığını açıklamak zorunda kalmıştı.⁷³ Osmanlı'yı, İtalya'ya karşı müşkülât çıkarmakla suçlayanlar bile vardı. Osmanlı'nın, Almanya, Avusturya ve İngiltere'ye karşı İtalya'ya dayanması gerektiği, gereksiz olarak kendilerine hiçbir menfaati olmayan Trablusgarp için, İtalya ile mücadele etmemesi isteniyordu.⁷⁴ Rusya, Trablusgarp'ın işgalinin uzamasının Balkanlar'ı etkilemesi ihtimaline karşı savaşı durdurma misyonu üstlenmişti. Fakat İtalya, Dışişleri Bakanı Sazonov'un arabuluculuğuna karşı çıkararak işgalde kararlı olduğunu Osmanlı Ordusu'nun Trablusgarp'tan tahliyesinden sonra bunu düşünebileceğini açıklamıştı.⁷⁵ İtalya'nın bu inadı karşısında Osmanlı'da düşmanlık hislerinin yoğun olduğu bir sırada, İtalya'ya karşı ekonomik boykot kararı alınmıştı. Henüz Trablusgarp'ın nasıl savunulacağı ile ilgili fikir birliğine varılmadan, İtalya'ya karşı ekonomik bir savaş başlatılması oldukça önemli bir adımdı. Tanin Gazetesi 13 Ekim 1911'de "*İtalya Aleyhinde İttihad-ı Husumet Paktı*" adıyla bir kampanya başlatmıştı. On maddelik bir plan dâhilinde milletin neler yapacağı gösterilmiştir. İtalyanca konuşmamaktan, her türlü İtalyan malını protesto etmeye ve çocukları İtalyan düşmanlığıyla büyütme kadar, İtalyan hizmetçi ve amele kullanmamak gibi çok önemli kararlar alınmıştı.⁷⁶ İşgal karşısında Meclis-i Mebusan'da bulunan bazı

⁷¹ BOA. HR.SYS, Dosya no: 141, Gömlek no: 48 (27 Şubat 1911).

⁷² BOA. HR.SYS, Dosya no: 75-15, Gömlek no: 1-28.

⁷³ Childs, a.g.e., s. 117; Zeyrek, a.g.t., s. 129.

⁷⁴ A. Savelli, *İtalya Tarihi*, C.2, (Çev. Galip Kemali Söylemezoğlu), Kanaat Kitabevi, İstanbul 1940, s. 401-402.

⁷⁵ Childs, a.g.e., s. 119; Zeyrek, a.g.t., s. 130.

⁷⁶ BOA. DH.SYS, Dosya no:75-3, Gömlek no:1-2, Lef:5 (30 Ekim 1911); Tanin, no: 1118, 13 Ekim 1911; Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, C.IX, TTK Yayınları, Ankara 1996, s. 274-275.

mebuslar hükümetin Trablusgarp'ın işgali karşısında gereken önlemi almadığı gerekçesiyle Sadrazam Hakkı Paşa hakkında soruşturma açılmasını istemişlerdi.⁷⁷

İtalya, Balkanlar hariç Osmanlı Devleti'nin mümkün olan her bölgesinde bir sorun çıkarma stratejisi izlemekteydi. Hatta Müslüman hacıların yol güzergâhında olan Kızıldeniz'de bulunan Cidde limanında, düşmanca saldırılarda bulunmuştu. Bundan dolayı Hariciye Nazırı Asım Bey, İngiltere ve Fransa'yı harekete geçirerek Roma nezdinde protesto edilmesini sağlamıştı.⁷⁸ Asım Bey aynı zamanda Osmanlı'nın, İtalya'nın ilhakını şartlar ne olursa olsun tanımaya niyeti olmadığını da kesin bir dille açıklamıştı. İtalya'nın da ilhak konusunda kararlı olması üzerine Rusya Dışişleri Bakanı Sazonov ikinci bir arabuluculuk girişiminde bulunmuştu. Sazonov'un 27 Ocak 1912'de ortaya koyduğu girişim, Osmanlı Devleti'nin bir kısım toprağı işgal altındayken bölgeden askerlerini çekmesinin beklenemeyeceğini ortaya koymuştu. Sırp-Bulgar ittifak görüşmelerinin de yapıldığı günlerde Sazonov'un gerçek niyetinin öğrenilmesi çok mümkün olmadı. Ancak Sazonov, "*Tavassut hakkındaki teklifim şöhrete matuf değildir. Bu teklifim genel barışı ve Türk-İtalya menfaati içindir*" demişti.⁷⁹ Çünkü Osmanlı Devleti'nin haber kaynakları çok sınırlı olup kendi diplomatlarına ve Avrupa basınındaki haberlere dayanmaktaydı.

İtalya'nın Adalar Denizi'nde On İki Ada'yı işgal etmesi, diğer bazı devletlerin Anadolu siyasetlerine İtalya'nın da karışmasına neden olmuştu. İtalya, bu suretle Almanya'nın iktisadi faaliyet sahası olan Anadolu'da menfaat çatışmasına girmesine neden olmuştu. Bu sebeple İtalya, İngiltere'nin büyük hedeflerine varmasına yardımcı olan vazgeçilemez bir partner haline gelmişti. Böylece Osmanlı'nın dayandığı temeller çökertilirken, Almanya'nın sınırlandırılması gerçekleşmiş oluyordu. Savaşın devamı sırasında İngiltere, Fransa ve İtalya arasındaki anlaşmazlıklar bile bu asıl maksadı bozamadılar.⁸⁰ Avusturya'nın Adalar Denizi'nde bir çıkış için her türlü yola başvuruyor olması, Bulgaristan'ın da Kavala ve Dedeağaç'tan aynı denize çıkmak üzere olması, Almanya'nın Mersin ve İskenderun'a yerleşmeye çalışması, İtalya'nın hedeflerine ulaşmasını rahatlatırken aynı zamanda

⁷⁷Sadrazam Hakkı Paşa İtalyan basınında işgalle ilgili haberlerin yayınlanmaya başladığı günlerde 10 Ağustos 1910 gibi çok kritik bir tarihte kaplıca tedavisi için yurt dışına Marilnad'a gidebilmişti. Bu şartlarda savaşı önleyici nasıl hazırlık yapabirdi. Bkz. **BOA. İ.MBH**, Dosya no: 3, Gömlek no: 1328/Ş-002. Hakkı Paşa'ya bundan birkaç ay önce Papa tarafından bir nişan verildiği de unutulmamalıdır. Bkz. **BOA. İ.TAL**, Dosya no: 465, Gömlek no: 1328/R-28.

⁷⁸Childs, **a.g.e.**, s. 120-121.

⁷⁹**BOA. MV**, Dosya no: 162, Gömlek no: 90 (Turhan Paşa'dan alınan telgrafa atfen Hariciye Nezareti'nin 3 Mart 1912 tarihli tezkeresi).

⁸⁰Hans Rohde, **a.g.e.**, s. 57.

İngiltere'ye de yakınlaştırıyordu.⁸¹ İtalya, 23 Nisan 1912'den itibaren On İki Ada'yı işgale başlamıştı. Zaten İtalyan donanması çoktan Tavşan adası istikametinde Rodos açıklarına doğru yola çıkarılmışlardı.⁸² Çanakkale ve diğer Osmanlı limanlarının saldırıya uğrama ihtimali ortaya çıkmıştı. Böyle bir durumda İtalya, Bulgaristan'ın tavrını merak etmişti. Rusya ise Bulgar hükümetine akilâne bir siyaset tavsiye etmişti. Fakat Sofya mahfillerinde Osmanlı'da bir ihtilal vukuunda, Bulgarların bigâne kalmayacağı ve istifade için çareler arayacağı zannı vardı.⁸³ 18 Nisan 1912'de İtalyan savaş filosu Çanakkale giriş istihkâmlarını aralıklarla bombardıman etmeye başlamıştı. Bu bombardımanlar sonuçsuz kalmıştı çünkü boğaz torpillerle tamamen kapatılmıştı. Tabii ticaret gemilerinin girip çıkamaması sonucu Rusya elçisinin ısrarıyla kılavuzlarla geçilebilecek kadar bir yol açılmıştı.⁸⁴

On İki Ada'da Türk egemenliğine en önemli darbeyi İtalyanlar vurmuştur. İtalya Trablusgarp'ta uğradığı başarısızlığı örtmek için savaş alanını genişletmiş ve savaşı Ege Adaları'na yayma politikası takip etmişti.⁸⁵ İtalya bu politika ile aynı zamanda Trablusgarp ve Bingazi'ye denizden yapılan askeri sevkiyatı önlemeyi, Anadolu'ya nüfuz etmek için bir köprübaşı elde etmeyi ve Trablusgarp'ta beklenen başarının gecikmesinden dolayı kamuoyunda meydana gelen sabırsızlığı önlemeyi de düşünüyordu.⁸⁶ İtalya bu politikasında başarılı da olmuştur. On İki Ada grubu içerisinde ilk işgal edilen ada Astropalya (Stampalia) olmuştu. 28 Nisan 1912'de İtalyanlar tarafından işgal edilen bu ada bir süre sonra onların diğer işgallerde kullandıkları bir üs konumuna getirilmişti.⁸⁷ 1912 Mayıs'ında On İki Ada ve çevresi, İtalyan işgaline girmişti. İtalyanlar bir yandan Selanik girişini denizaltı torpilleriyle kontrol altına almaya çalışırken, bir yandan da zımmi olarak İngiltere'nin desteğini sağlamışlardı.⁸⁸ İtalya, bu cesaretle İstanköy'e büyük bir cephane ve top yığınağı yapıyordu.⁸⁹ Sadece Bulgarlar, İtalya'nın Çanakkale boğazına yapılan taarruzu ihracatlarını olumsuz etkilediği için hoş karşılamamışlar fakat İtalya aleyhine bir hoşnutsuzluğun izharından da

⁸¹ Jek, **Balkan Harbi'nden Sonra Şarkta Almanya**, İfham Matbaası, İstanbul 1331, s. 71.

⁸² **BOA. DH.SYS**, Dosya no: 75-14, Gömlek no:1-4, Lef: 1/2 (7 Mart 1912).

⁸³ **BOA. A.MKT.MHM**, Dosya no: 745, Gömlek no: 36 (20 Mart 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey'in Sadaretpenahi'ye gönderdiği telgraf).

⁸⁴ Selahaddin Adil Paşa, **Selahattin Adil Paşa'nın Hatıraları: Hayat Mücadeleleri**, Zafer Matbaası, İstanbul 1982, s. 132-133, Zeyrek, **a.g.t.**, s. 131.

⁸⁵ Ali Fuat Örenç, **Yakın Dönem Tarihimizde Rodos ve On İki Ada**, Doğu Kütüphanesi Yayınları, İstanbul 2006, s. 556.

⁸⁶ Necdet Hayta, "Rodos İle 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali Ve İşgalden Sonra Adaların Durumu 1912-1918", **Ankara Üniversitesi Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, OTAM** Sayı: 5, 1994, s. 132.

⁸⁷ Necdet Hayta, **Ege Adaları Sorunu 1911'den Günümüze**, Gazi Kitabevi Yayınları, Ankara 2006, s. 37.

⁸⁸ **BOA. DH.SYS**, Dosya no: 75-14, Gömlek no: 1-4, Lef: 2 /2 (21 Nisan 1912).

⁸⁹ **BOA. DH.SYS**, Dosya no: 75-11, Gömlek no: 1-6, Defter: 5, Lef: 5/10 (26 Haziran 1912).

çekinmişlerdi.⁹⁰ Çünkü daha önce Sofya'daki İtalya elçisinin Geşof hükümetinin dostluğunu kazanmak için bazı girişimlerde bulunduğu biliniyordu. İtalya'dan Makedonya'daki ihtilal komitelerinin harekete geçmek için en uygun zamanın geldiği konusunda yardım istemişti.⁹¹

İtalya, Osmanlı'nın mağlubiyeti durumunda Arnavutluk'a sızmak emelinde olup Balkan koalisyonunun Osmanlı karşısında başarılı olmasını istemektedir. Zaten savaşın başlamasından evvel güney Arnavutluk sahillerine saldırmıştı. İtalya'nın Preveze sahiline vuku bulan tecavüzüne karşı Avusturya'nın ciddi bir protestosu olmuştu. Avusturya, Türk hükümeti aleyhine hareket eden Arnavutları uyandırmış ve Arnavutlar; "*İtalya buralara taarruz edemez, çünkü buralar bizimdir*" demeye başlamışlardı.⁹² İşte bu hedefinden dolayı İtalya, 1912 yıllarında müttefiki durumunda olan Almanya ve Avusturya'dan ayrılmaktadır. İtalya'nın dış politikadaki savaşçı tutumu İngiltere'ye yakınlaşmasını çabuklaştırmıştır.

İtalya'nın On İki Ada'yı işgaliyle birlikte adalarda yaşayan Rum halkının kısa süre içinde Yunanistan'la birleşmek için cesaretlendikleri görüldü. İtalyan subaylarının bildirimleri Rumları teşvik etti. On İki Ada Komitesi adıyla kurulan bir komite batılı devletlere müracaatla destek istediler. Atina'da hazırlanan 7 ve 22 Haziran tarihli iki memorandum da oradaki elçilere tebliğ edildi.⁹³ Diğer taraftan İtalya ile yürütülen barış müzakereleri sonuçlanmış, Ouchy Antlaşması yapılmıştır. Antlaşmanın 2. maddesi doğrudan Rodos ve 12 Ada'ya aitti. Buna göre: Antlaşmanın imzasını takiben Osmanlı Hükümeti Trablusgarp ve Bingazi'deki, İtalya Hükümeti de Adalar Denizi'nde işgal ettiği adalardaki kendi subay ve askerlerini çekmeyi taahhüt eder. İtalyan subay ve askerleri ile mülki memurlarınca adı geçen adaların fiilen boşaltılması, Osmanlı subay ve askerleri ile mülki memurlarının Trablusgarp ve Bingazi'yi boşaltmalarını takiben gerçekleşecektir.⁹⁴ On İki Ada'nın İtalyanlara geçici olarak bırakılmasının ne anlama geldiğini aslında herkes çok iyi bilmektedir. On İki Ada bir daha Türk egemenliğine asla kavuşmamıştır. Balkan Savaşları sırasında Yunanistan burayı işgal etmek istese de bu mümkün olmamıştır. Yunanistan On İki Ada konusunda hedefine ise ancak İkinci Dünya Savaşı sonrasında ulaşmıştır.

⁹⁰BOA. A.MTZ(04), Dosya no:175, Gömlek no:21 (20 Nisan 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey'in Sadaretpenahi'ye gönderdiği telgraf).

⁹¹BOA. A.MTZ(04), Dosya no:175, Gömlek no:13 (26 Mart 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey'in Sadaretpenahi'ye gönderdiği telgraf).

⁹²BOA. DH.SYS, Dosya no: 82, Gömlek no:3-06, lef:2 (10 Kasım 1911).

⁹³ Necdet Hayta, a.g.m., s. 140.

⁹⁴ Necdet Hayta, a.g.m., s. 143.

4. İtalyan Garibaldi Gönüllü Alayının Balkan Savaşı'na Katılması

Maceraperest Garibaldiciler Balkan Savaşı'ndan çok erken bir tarihte 1897 Türk-Yunan Savaşı'nda Yunan çetelerine destek olmuşlardı. Hatta bu destek üzerine Yunan çeteleri Türk sınırına saldırmışlardı.⁹⁵ General Garibaldi, bu savaşta Yunanlılara destek olması için büyük bir gönüllüler birliğinin komutanlığını yapmıştı.⁹⁶ İtalya'nın bundan sonra Balkanlar'a olan ilgisi daha da artmaya başlamıştı. İtalya Trablusgarp'taki emellerine ulaşma yolunda aldığı desteklerden sonra Balkanlar'da Avusturya ile işbirliği yaparak durumunu daha da güçlendirme imkânı bulmuştu. İtalya'nın 1911 Malisör isyanıyla birlikte Arnavutları kurtarıcı rolü üstlenmeleri, Garibaldi gönüllülerinin hükümete rağmen Arnavutluk'a giderek isyana katılma çabaları oldukça önemlidir. Garibaldi, 4 bin kişiyi bulan Arnavut asıllı gönüllü toplandığını bundan dolayı İtalyan hükümetinin bu gücü engelleyemeyeceğini söylemektedir.⁹⁷

1 Ekim 1912'de seferberliğe başlayan Yunan ordusu, 19 Ekim 1912'de Osmanlı Devleti'ne savaş ilanından bir gün önce seferberliğini tamamlamıştı. Düzenli birliklerin yanında gönüllü birlikler de Yunan ordusuna destek veriyorlardı. Bunlar; İtalyan Garibaldiciler ve Girit'ten gelen Rum gönüllülerdi.⁹⁸ Amerika ve Mısır'dan da silahlı gönüllü Rumlar geliyordu. Hatta gönüllülerin içinde kadınlar bile vardı. Yalnız İstanbul'da yaşayan Yunan uyruklular kayıtsızlık gösterdiler. İstanbul'daki 50.000 Yunanlıdan sadece 100 kadarı savaşmak için Yunanistan'a gitmişti.⁹⁹ Yunan Batı Ordusu, General Sabuncakis komutasında bir fırka ve Giritli Gönüllüler ile 1.500 İtalyan Garibaldiciler savaşa katılacaktı. Garibaldiciler ilk olarak Grebana bölgesinde Evzon müfrezesi ile 31 Ekim'de 4.000 kişilik bir kuvvetle Çurhlu Türk mevzilerine saldıran grubun içinde yer almıştı. Çurhlu köyünü yakan Yunan birlikleri daha sonra da 1 Kasım'da Garibaldi gönüllüleriyle birlikte Naslıç'e saldırmışlardı.¹⁰⁰

⁹⁵ Childs, **a.g.e.**, s. 46; Nicolae Jorga, **Osmanlı İmparatorluğu Tarihi**, 5, Yeditepe, İstanbul 2009, s. 502.

⁹⁶ Richard C. Hall, **Balkan Savaşları 1912–1913 I. Dünya Savaşı'nın Provası**, Homer Yayınları, İstanbul 2003, s. 84.

⁹⁷ **Tanin**, 12 Mayıs 1911.

⁹⁸ Nuri Yavuz, **Türk Arşiv Kaynaklarına Göre I. Balkan Savaşı**, Gazi Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi, 1989, s. 190; Aram Andonyan, **Balkan Harbi Tarihi**, Sander Yayınları, İstanbul 1975, s. 381.

⁹⁹ Stephane Lauzanne, **Balkan Acıları Hastanın Başucunda Kırk Gün**, Kastaş Yayınları, İstanbul 1990, s. 93; Andonyan, **a.g.e.**, s. 381.

¹⁰⁰ Genelkurmay Atase Yayınları, **Balkan Harbi Garp Ordusu Yunan Cephesi Harekâtı**, C.III, Kısım.2, Ankara 1981, s. 280. (Bu eser bundan sonra “**Yunan Cephesi Harekâtı**, C.III/2” olarak kısaltılacaktır.)

Öldürmeyi ilke edinmiş gayri nizami askerlerin ilk hedefi, “*Zengin Arda ovasını Türklerden korumak ve Preveze’yi zapt etmektir*”.¹⁰¹

Preveze’yi alan Yunanlılar, İtalyan General Ricciotti Garibaldi komutasındaki gönüllüler birliğinin desteğiyle Yanya’ya doğru ilerlemeye başladılar. 13 Kasım 1912’de Yunan Efsun Taburu ile Kont Alessandro di Roma komutasındaki Garibaldilerin katıldığı 4.000 kişilik bir müfreze ile sekiz saatlik bir muharebe sonunda Meçova’yı ele geçirdiler.¹⁰² Burada Jigo Karakolu’na toplanan sınır bölüğü ile Meçova’daki nişancı bölüğü, kendisinden otuz kat güçlü Yunan kuvvetlerine karşı saatlerce direnmişlerdi. Bu iki bölük ciddi kayıplarına rağmen Yanya’ya çekilmeyi başarmış ve yeni görevler üstlenmişlerdir.¹⁰³ Kunduvraki’deki muharebeden sonra Esat Paşa tarafından Garibaldi gönüllülerinin Yanya üzerine yürüdüğü haberi verildi. Meçova’da toplanan karma Yunan birlikleri Grebana’daki Garibaldiler (Al Elbiseliler) müfrezesi, Atina’dan gönderilmiş olan bir piyade taburu, Kont Garibaldi’nin, çoğu İtalyanlardan kurulu iki alaylık kuvveti, altı topluk bir dağ bataryası ve yerli çeteler olmak üzere toplam sayıları 7.000 kişiyi buluyordu.¹⁰⁴

Garibaldiler, 500 kişilik bir grupla Albay Rona’nın emrinde kendiliklerinden Drisko istikametinde yürümeye başlamışlardı. Grubun bu başıboş eylemini emreden Kont Garibaldi, komutanlıktan uzaklaştırılınca 6 Aralık’ta yeni bir komutan görevlendirilmişti. Buna rağmen bir gün sonra Garibaldicilerin büyük kısmının ilerleyişi Drisko yönünde devam etmişti.¹⁰⁵ Garibaldi kuvvetleri Atina’da bir İtalyan subayın komutasında toplanan gönüllü kuvvetlerdi. Bunların üç bin kadarı İtalyanlardan, bin kadarı da Yunanlılardan oluşuyordu. Sonradan İngiliz, Fransız ve Rus Garibaldi gönüllüleri de meydana getirilmişti. Bu kuvvetlere dört bin kadar Yunan askeri de destek veriyordu.¹⁰⁶ Yunanistan bu desteklere güvenerek 3 Aralık’ta Çatalca önünde yapılan mütarekeyi imzalamayarak savaşa devam etmeyi tercih etmişti.¹⁰⁷ Yunanlıların Selanik’teki başarılarına Yanya’nın da katılmasını sağlamak ve Arnavutluk

¹⁰¹ Andonyan, **a.g.e.**, s. 427; Zeyrek, **a.g.t.**, s. 133; Chantepleure, Garibaldicilerin saf kan Helen olduklarının söylendiğinden söz etmektedir. Bkz. Guy Chantepleure, **Kuşatılmış Kent Yanya, Ekim 1912-Mart 1913**, (Çev. Fazıl Bülent Kocamemi), Bilge Kültür Sanat, İstanbul 2010, s. 46.

¹⁰² Fevzi, **Garbi Rumeli’nin Suret-i Ziyai ve Balkan Harbinde Garp Cephesi**, İstanbul, Yıldız Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, ty., s. 327; Andonyan, **a.g.e.**, s. 428.

¹⁰³ Fevzi, **a.g.e.**, s. 327; Zeyrek, **a.g.t.**, s. 134.

¹⁰⁴ **Yunan Cephesi Harekâtı**, C.III/2, s. 491-492.

¹⁰⁵ **Yunan Cephesi Harekâtı**, C.III/2, s. 492.

¹⁰⁶ İsmail Hakkı Okday, **Yanya’dan Ankara’ya**, Sebil Yayinevi, İstanbul 1975, s. 71-72.

¹⁰⁷ Andonyan, **a.g.e.**, s. 424.

sınırının belirlenmesi sırasında kendilerine daha geniş bir arazi sağlamak gibi amaçları vardı.¹⁰⁸

Garibaldi kuvvetleri 8 Aralık 1912'de Kanberağa köprüsünde toplanarak, üç tabur, iki dağ topu ve kendilerine destek veren asilerden oluşan bir alayla taarruza geçmişlerdi.¹⁰⁹ Vehip Bey aldığı emir üzerine geri dönerek Bijan'da yerleşti. İsyancı köylülere karşı taarruza katılan birlikler de mevzilerine döndüler. Garibaldi gönüllüleri önce Kunduvraki'yi ele geçirip sonra kuzeye ilerleyip Drisko'yu aldılar.¹¹⁰ Bu sırada Sırlara yenilen Faik Bey'in Piyade Tümeni de yaklaşık 6.000 er kuvvetiyle Yanya'ya döndü. Bu askerler iyice zayıflamış, güçten düşmüştü. Düşmanın Kumanova'ya girdiğini bu tabura hemen Üsküp'e dönmesi emrini vermişti. Üsküp'te düşmana karşı bir mermi dahi atmadan 18 adet son sistem büyük çaplı topu istasyonda bırakarak kaçmışlardı.¹¹¹ Üsküp civarında bundan başka yollarda terk edilmiş 400 kadar topta Sırların eline geçmişti. Nitekim Yugoslavya Genelkurmay Başkanı General Mariç çok zaman sonra, "*Balkan Harbi'nde yürümeyen iki şey vardı: Türk topçusu ve Sırp süvarisi*" diyecekti.¹¹² Hâlbuki Üsküp'te savaşa hemen girilmesiyle ilgili olarak 4 Ekim'de savaş mitingi yapılmıştı.¹¹³ Çoğunluğunu Doğu Anadolu'dan gelen askerlerin oluşturduğu bu askerler, Yanya halkının sahip çıkmasıyla kısa zamanda toparlanmışlar ve Garibaldilere karşı harekete geçmişlerdir.¹¹⁴ Garibaldi gönüllüleri Yanya Gölü'nün kuzey sahiline kadar ulaşmışlar ve Yanya'yı tehdit etmeye başlamışlardı. 24 Kasım sabahı Faik Bey Tümeni Driskos üzerine yürümüş ve Garibaldileri geri çekilmek zorunda bırakmıştır.¹¹⁵

Yunan kuvvetlerinin sayısı ise Epir Ordusu, diğer cephelerden getirilen kuvvetler, Giritliler, Epir çeteleri, Garibaldiler dâhil edildiğinde en az 60.000 kişiye ulaşmaktaydı.¹¹⁶ Yunan kuvvetleri başında Aleksandır Romas adında bir mebusun bulunduğu Garibaldi Gönüllüleri, piyade taburu ve isyancı yerli Rumlardan meydana gelmişti.¹¹⁷ Yunan kuvvetlerine karşı 6 Ocak 1913 sabahı Yüzbaşı Bekir'in müfrezesiyle girişilen karşı taarruz büyük bir başarıyla sonuçlanmıştı. Yunanlılar 300 ölü ve yaralı, çok sayıda araç gereç ve

¹⁰⁸ Selahattin Adil Paşa, **a.g.e.**, s. 175; Zeyrek, **a.g.t.**, s. 134.

¹⁰⁹ Emin, **Yanya Müdafaası**, Erkân-ı Harbiyeyi Umumiye Talim ve Terbiye Dairesi, İstanbul 1927, s. 54.

¹¹⁰ Okday, **a.g.e.**, s. 72-73; Zeyrek, **a.g.t.**, s. 135.

¹¹¹ Mehmet Selahaddin Bey, **a.g.e.**, s. 58. Faik Bey İttihatçıların ileri gelenlerinden olup Üsküdar Mutasarrıflığı'nda bulunduğu sırada donanma için toplanan bağışları çalmasıyla biliniyordu. Bkz. **a.g.e.**, s. 58.

¹¹² Fehmi Nuza, "Kumanova Muharebesi'nin Sonu", **Hayat Tarih Mecmuası**, S.1, C.1, İstanbul 1973, s. 23.

¹¹³ Nilüfer Hatemi, **Mareşal Fevzi Çakmak ve Günlükleri**, C.I, Yapı Kredi yay., İstanbul 2002, s. 184.

¹¹⁴ Okday, **a.g.e.**, s. 73-74.

¹¹⁵ Okday, **a.g.e.**, s. 74-76; Zeyrek, **a.g.t.**, s. 135.

¹¹⁶ Hamdi Ertuna, **Balkan Harbinde Yanya Müdafaası ve Esat Paşa**, Genelkurmay Basımevi, Ankara 1983, s. 134; Nuri Yavuz, **a.g.t.**, s. 236.

¹¹⁷ Emin, **a.g.e.**, s. 79.

cephane bırakarak kaçmışlar, iki subay ve bir er esir alınmıştı.¹¹⁸ İlginç olan esir düşen iki subaydan birisinin İzmirli olması ve ihtiyar olmasına rağmen Garibaldi Gönüllülerine katılmasıydı. Diğer esir subay ise Arapça ve İtalyanca dışında başka bir dil bilmeyen bir Suriyeli Katolikti.¹¹⁹

Yanya Muharebeleri, insan, lojistik ve silah yönüyle çok güçlü olan Yunan Ordusu ile firarlar, hastalıklar, kayıplar nedeniyle sayısı iyice azalan, cephane ihtiyaçları bir türlü karşılanmayan, iâşe problemleriyle karşı karşıya kalan Osmanlı kuvvetlerinin uzun süren mücadelelerine sahne olmuştur. Özellikle Arnavut askerlerin silahlarıyla beraber en kritik zamanlarda firarları Yanya Kolordusu'nu çok zor durumda bırakmıştır. Osmanlı kuvvetleri bu muharebelerde sadece Yunan Epir Ordusu ile değil, Garibaldi Gönüllüleri ve isyan eden Epir köylüleri ile de savaşmak zorunda kalmıştır. İtalya hükümeti Garibaldi gönüllülerine doğrudan bir destek veriyor görünmese de 4.000 kişilik bir birliğin sınırları dışında bulunması genel bir politikanın sonucu olduğu açıktı. İtalya'nın amacı bağımsız bir Arnavutluk'un kurulması idi. Almanya ile birlikte Avusturya'ya verdikleri destekleri Arnavutluk'un daha geniş sınırlarda bir devlet olmasına gayret ediyorlardı. Özellikle İşkodra'yı vermek istiyorlardı.¹²⁰ İtalya'nın etkisi ile Londra Konferansı'na katılan elçiler İşkodra'nın Arnavutluk'a verilmesine karar kılmışlardı. Ancak Karadağ'ın İşkodra'yı yeniden kuşatmasıyla 22 Nisan 1913'te Karadağ'ın eline geçti. İtalya'nın da içinde bulunduğu batılı devletlerin ısrarı ile İşkodra yeniden Arnavutluk sınırlarına dâhil edilebildi. Görüldüğü gibi İtalya geniş sınırlar içindeki bir Arnavutluk'u İngiltere, Fransa ve Rusya'dan daha çok istiyordu.

Sonuç

İtalya'nın milli birliğini kurmasından sonra sömürge yarışı ve arayışında Akdeniz havzasının uygunluğu dikkat çekmişti. Osmanlı toprakları üzerinde Fransa, İngiltere, Avusturya ve Rusya'nın nüfuz alanı açma çabaları sürerken bu devletlerin İtalya'nın yeni yaşam alanı arayışında aksine tepki bile göstermeyip siyaseten destek bile oldular. 1890'larda İtalya Başbakanı Crispi'ye Almanya ve İngiltere'nin destek vermemelerinin sebebi ise henüz

¹¹⁸ **Yunan Cephesi Harekâtı**, C.III/2, s. 583.

¹¹⁹ Emin, **a.g.e.**, s. 79.

¹²⁰ Mattheww Smith Anderson, **Doğu Sorunu 1774–1923**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 2000, s. 307.

şartların olgunlaşmamış olması idi. 20. yüzyıl başlarında batılı devletlerin İtalya'ya bakışları değişmişti. Bunun çok önemli sebepleri olmalıdır. Bu doğrudan İtalya'nın Avrupa kültürünün iki temel rüknünden biri olmasıyla ilgilidir. İtalya hükümeti güneyindeki nüfus artışına bir çözüm bulma arayışı Trablusgarp işgalinin nedeni oldu. Ama esas olarak İtalya'yı harekete geçiren olay Fas sorunu oldu. Fas'ta Almanya'nın kazançlarına karşın Fransa'nın serbest hale gelmesi, İtalya'nın hemen harekete geçmesine ortam hazırladı. İtalya İstanbul'da bile banka açmazken "Banco di Roma"nın şubesi Trablusgarp'ta açıldı. Trablusgarp'a son atanan valilerden İbrahim Paşa İtalyan ekonomik yayılmacılığına karşı Amerikan sermayesini teşvik etti ise de bu girişimler işgali önlemeye yetmedi. Avrupa'da gücüyle mütenasip olmayan bir surette denge siyasetini en iyi uygulayan devlet oldu. İtalya 1887 Şubatı'nda İngiltere ile yaptığı antlaşma ile Trablusgarp'ın işgaline ruhsat aldığı halde kısa süre sonra Almanya ve Avusturya ile birlikte "Üçlü İttifak" içinde yer aldı. Fakat 20. yüzyıl başlarında Fransa'nın İngiltere ve Rusya ile yakınlaşması üzerine, Üçlü İttifak'ın zayıfladığı düşüncesiyle İngiltere tarafına geçti. Zaten Dışişleri bakanı olan Sannino, 1906 Martı'nda "*Üçlü İttifak'a kalben, İngiltere ile geleneksel yakınlığımız, Fransa ile de namuslu dostluğumuzu devam ettirmek zorundayız*" demişti. Bu sözleri duyan II. Wilhelm "*bir kimse iki efendiye birden hizmet edemez*" diyerek İtalya'nın İngilizlerin yanında yer alacağı öngörüsünde bulunmuştu. İtalya bu yönüyle güvenilmez bir ülke durumundaydı.

İtalya, Osmanlı Devleti'ni Trablusgarp'tan vazgeçirmek için her türlü yola da başvurdu. Trablusgarp'ın işgali aynı zamanda Osmanlı Devleti'nin yardım gönderememe çaresizliği içinde Enver Bey ve Mustafa Kemal gibi genç subayların çare arayışını da ortaya koymuştu. İtalya'nın Trablusgarp'ı işgal etmesi Jön Türkler'in toplumda bazı duyarlılıkları geliştirmelerinin de başlangıcı olmuştur. Milli İktisat ekolünün temelinde ve boykot kültürünün gelişmesinde İtalya işgali etkili olmuştur. Osmanlı Devleti açısından 1911'de başlayan savaşlar zincirleme bir reaksiyonun adımları oldu. Oniki Ada'nın işgali, Balkan Savaşları, I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele harekâtı ile birlikte 12 yıl süren savaşların tetikleyicisi olmuştur.

Kaynakça

1. Arşiv Belgeleri

BOA. A.MKT.MHM, Dosya no: 745, Gömlek no: 36 (2 Nisan 1912 tarihli Asım Bey'in Sadaretpenahi'ye gönderdiği telgraf).

BOA. A.MKT.MHM, Dosya no: 745, Gömlek no: 36 (20 Mart 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey'in Sadaretpenahi'ye gönderdiği telgraf).

BOA. A.MTZ(04), Dosya no: 175, Gömlek no: 13 (26 Mart 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey'in Sadaretpenahi'ye gönderdiği telgraf).

BOA. A.MTZ(04), Dosya no: 175, Gömlek no: 21 (20 Nisan 1912 tarihli Hariciye Nazırı Asım Bey'in Sadaretpenahi'ye gönderdiği telgraf).

BOA. BEO, Dosya no: 3865, Gömlek no: 289852, Lef: 1 (6 Mart 1910).

BOA. BEO, Dosya no: 3865, Gömlek no: 289852 (6 Mart 1911).

BOA. BEO, Dosya no: 3868, Gömlek no: 290058. (15 Mart 1911 tarihli Dâhiliye, Harbiye ve Bahriye Nezaretlerine gönderilen suret)

BOA. BEO, Dosya no: 3873, Gömlek no: 290424. Lef: 2 (10 Nisan 1912).

BOA. BEO, Dosya no: 3890, Gömlek no: 291719 (3 Mayıs 1911 tarihli Bahriye Nazırı namına müsteşar Rüstem Bey'in gönderdiği suret).

BOA. BEO, Dosya no: 3890, Gömlek no: 291719 (6 Mayıs 1911).

BOA. BEO, Dosya no: 3991, Gömlek no: 299319 (17 Ocak 1912 tarihli Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen mahrem yazı).

BOA. BEO, Dosya no: 3991, Gömlek no: 299319 (17 Ocak 1912 tarihli Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen mahrem yazı).

BOA. BEO, Dosya no: 3991, Gömlek no: 299373, Lef: 2 (17 Ocak 1912).

BOA. BEO, Dosya no: 3991, Gömlek no: 299373, Lef: 2 (17 Ocak 1912).

BOA. DH.SYS, Dosya no: 141, Gömlek no: 25 (15 Şubat 1912).

BOA. DH.SYS, Dosya no: 68, Gömlek no: 11 (11 Mart 1910).

BOA. DH.SYS, Dosya no: 68, Gömlek no: 11 (15 Mart 1910 tarihli Sadrazam Said Paşa'nın tebliği).

BOA. DH.SYS, Dosya no: 68, Gömlek no: 11 (23 Nisan 1910 tarihli Selanik, Manastır, Kosova ve Yanya vilayetlerine gönderilen şifre).

BOA. DH.SYS, Dosya no: 68, Gömlek no: 11 (25 Şubat 1910 tarihli Hariciye Nezareti'ne gönderilen telgraf).

BOA. DH.SYS, Dosya no: 68, Gömlek no: 11. (3 Temmuz 1911 tarihli Hariciye Nazırı namına müsteşarı tarafında Dâhiliye Nezareti'ne gönderilen telgraf)

BOA. DH.SYS, Dosya no: 75-11, Gömlek no: 1-6, Defter: 5, Lef: 5/10. (26 Haziran 1912)

BOA. DH.SYS, Dosya no: 75-14, Gömlek no: 1-4, Lef: 1/2. (7 Mart 1912)

BOA. DH.SYS, Dosya no: 75-14, Gömlek no: 1-4, Lef: 2/2. (21 Nisan 1912)

BOA. DH.SYS, Dosya no: 75-3, Gömlek no: 1-2, Lef: 5. (30 Ekim 1911)

BOA. DH.SYS, Dosya no: 82, Gömlek no: 1, Lef: 23. (Korfu Şehbenderliğinin 27 Mart 1912 tarihli yazısı)

BOA. DH.SYS, Dosya no: 82, Gömlek no: 3-06, Lef: 2. (10 Kasım 1911)

BOA. HR.SYS, Dosya no: 141, Gömlek no: 25. (31 Ocak 1912 tarihli Dâhiliye Nezareti'nin Hariciye Nezareti'ne gönderdiği yazı)

BOA. HR.SYS, Dosya no: 141, Gömlek no:30, Lef: 2-2. (20 Nisan 1912)

BOA. HR.SYS, Dosya no: 141, Gömlek no: 30, Lef: 5-1. (12 Mart 1912)

BOA. HR.SYS, Dosya no: 141, Gömlek no: 48. (27 Şubat 1911)

BOA. HR.SYS, Dosya no: 153, Gömlek no: 13. (19 Mayıs 1911)

BOA. HR.SYS, Dosya no: 75-15, Gömlek no: 1-28.

BOA. İ.MBH, Dosya no: 3, Gömlek no: 1328/Ş-002.

BOA. İ.TAL, Dosya no: 465, Gömlek no: 1328/R-28.

BOA. MV, Dosya no: 162, Gömlek no: 90 (17 Mart 1912).

BOA. MV, Dosya no: 162, Gömlek no: 90 (Turhan Paşa'dan alınan telgrafa atfen Hariciye Nezareti'nin 3 Mart 1912 tarihli tezkeresi).

MMZC, Devre: 1, İnikad: 83, cilt. 5, Sene. 3, s. 447-448 (6 Nisan 1327/19 Nisan 1911).

2. Araştırma ve İnceleme Eserleri

Adıyeke, Ayşe Nükhet (2000). *Osmanlı İmparatorluğu ve Girit Bunalımı (1896-1908)*. Ankara: TTK.

Anderson, Mattheww Smith (2000). *Doğu Sorunu 1774–1923*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Andonyan, Aram (1975). *Balkan Harbi Tarihi*. İstanbul: Sander Yayınları,

Armaoğlu, Fahir (1997). *19. Yüzyıl Siyasi Tarihi (1789-1914)*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Avetyan, A. C. (1985). *Russko-Germanskije Diplomatiçeskie Otnosheniya: Nakanune Pervoy Mirovoy Voyny 1910-1914*. Nauka, Moskva.

Bonyar Waylet, Ernst Jackh (2004). *İmparatorluk Stratejileri ve Ortadoğu*. çev. Vedat Atila. İstanbul.

Bosworth, R. J. (1999). “İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu”, Editör Marian Kent, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Sonu ve Büyük Güçler*. Çev. Ahmet Fethi. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Childs, Timothy W. (2008). *Trablusgarp Savaşı ve Türk - İtalyan Diplomatik ilişkileri (1911-1912)*. Çev. Deniz Berktaş. İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Fevzi. *Garbi Rumeli'nin Suret-i Ziyai ve Balkan Harbinde Garp Cephesi*. İstanbul: Yıldız Erkan-ı Harbiye Mektebi Matbaası, ty.
- Hayta, Necdet (1994). "Rodos İle 12 Ada'nın İtalyanlar Tarafından İşgali Ve İşgalden Sonra Adaların Durumu 1912-1918". *A. Ü. Osmanlı Tarihi Araştırma ve Uygulama Merkezi Dergisi, OTAM*. Sayı: 5.
- Hayta, Necdet (2006). *Ege Adaları Sorunu 1911'den Günümüze*. Ankara: Gazi Kitabevi Yayınları.
- Jek (1331). *Balkan Harbi'nden Sonra Şarkta Almanya*. İstanbul: İfham Matbaası.
- Jorga, Nicolae (2009). *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi, 5*. Yeditepe, İstanbul.
- Kocabaş, Süleyman (2000). *Son Haçlı Seferi Balkan Harbi*. İstanbul: Vatan Yayınları.
- Kurtcephe, İsrail (1995). *Türk-İtalyan İlişkileri (1911-1916)*, Ankara: TTK.
- Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları (1985). *1911-1912 Osmanlı İtalyan Harbi Ve Kolağası Mustafa Kemal*. Yayına Hazırlayan: Genelkurmay Askeri Tarih Ve Stratejik Etüd Başkanlığı. Ankara.
- Luneva, Y. V. (2010). *Bosfor i Dardanelly*. Kvadriga, Moskova.
- Mehmed Alizade İkbâl. *İtalya Tarihi*. Cildi Sani, Tashih Aziz Efendi, İskenderiye t. y.
- Okday, İsmail Hakkı (1975). *Yanya'dan Ankara'ya*, İstanbul: Sebil Yayınevi.
- Örenç, Ali Fuat (2006). *Yakın Dönem Tarihimizde Rodos ve On İki Ada*. İstanbul: Doğu Kütüphanesi Yayınları.
- Rohde, Hans (1932). *Asya İçin Mücadele Şark Meselesi*. Çev. Nihat. İstanbul: Askeri Matbaa.
- Şeyhülislam Cemalettin Efendinin Hatırat-ı Siyasiyesi*, Dersaadet 1336.
- Tanin*, 13 Ekim 1911, no: 1118.
- Tanin*, 15 Şubat 1944, Tefrika: 165.
- Velay, Şarl (1329). *Anadolu'nun İstikbali ve Akdeniz Meselesi*. Mütercim Yusuf Ziya. Dersaadet: Matbaa-i Hayriye ve Şürekâsı.
- William, M. Sloane (2008). *Bir Tarih Laboratuvarı Balkanlar*. İstanbul: Nesnel yay..
- Zeyrek, Suat (2012). *Birinci Balkan Savaşı Yenilgisinin İç ve Dış Sebepleri*. İ. Ü. SBE, Basılmamış Doktora Tezi.
- Zeyrek, Suat (2013). *Meşrutiyet: Osmanlı'da Birlikte Yaşamak Ya Da Birlikte Dağılmak*. İstanbul: Kitabevi.